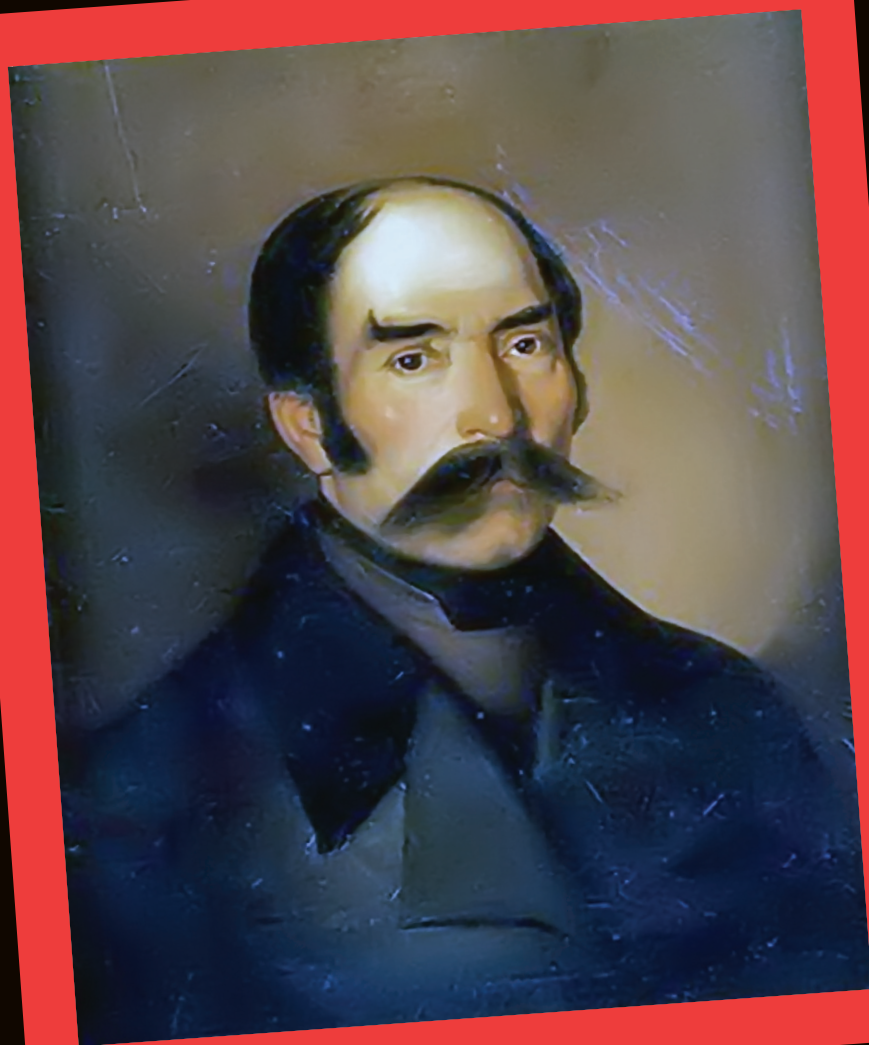

ВОЈНИЦИ У ИСТОРИЈИ
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
– СИМА МИЛУТИНОВИЋ
САРАЈЛИЈА

Песник кога су волели Гете и Његош

Описујући ратовање у чети „голаћа” Зеке капетана и бојеве у Првом и Другом српском устанку, Сима Милутиновић се дубоко уживљава у ратне догађаје о којима пише, било да пати када устаницима не иде добро, било да се весели када побеђују

У српској књижевној историји често се користе термини попут „устаничке књижевности”, „устаничке прозе” или „пјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу”, који се односе на литературу насталу у доба и непосредно после Првог и Другог српског устанка. Вук Стефановић Караџић је још током устанка запазио неопходност да очевици забележе збивања, јер ако то не учине „онда ће извори за нашу историју бити туђих списатеља којекакве басне и гаталице”. Објављена књижевна дела у том периоду сведоче да Први и Други српски устанак имају велики значај, не само у друштвено-политичком и војном погледу, већ и са становишта културне историје и књижевних токова. Један од књижевника који су своја ратна искуства уобличио у мање или више успеле књижевне записе јесте и Сима Милутиновић Сарајлија (1791–1847).

Бој на Дубљу

У Првом српском устанку најпре је учествовао као писар у Правитељствујушчем совјету и код устаничких војвода, а крајем устанка отишао је добровољно да се бори против Турака у чети „голаћа” Зеке капетана. У Другом српском устанку био је активан од првог дана, организујући устанак у Мачви и борећи се у бојевима на Влашићу и Дубљу.

Описујући поменуте бојеве у својим делима, Сима Милутиновић не може да се уздржи у улози прикривеног посматрача, већ покушава да ненаметљиво прозбори и коју реч о себи као устанику. На пример, у приказу боја на Дубљу наводи имена јунака који су први ускочили у шанца, сликовито описује погибију познатих јунака, као и панику која је ухватила устанике, а касније Турке. Јасно је да је многе сцене могао приказати само онај који их је гледао, а Сима Милутиновић се уз то и дубоко уживљава у ратне догађаје о којима прича, било да пати када устаницима не иде добро, било да се весели када побеђују.

Живот Симе Милутиновића у устанцима и после њих био је готово исти – и после ратних договора није био миран, несрећан и жељан авантура. Путовао је у Бесарабију да види избегле родитеље, а потом у Немачку, где се упознао са Гетеом и осталим угледним немачким књижевницима тог времена. По повратку из Немачке одлази у Црну Гору, где обавља послове секретара владике Петра Првог Петровића и васпитавања његовог сина Рада, потоњег владара и песника Његоша.

Праг, Беч, Пешта, Одеса само су нека од места у којима је боравио и радио као баштован, цариник, полицајац, учитељ, политичар, историограф, лингвиста, оснивач пиваре и водолечишта. Последњи период живота проводи у Србији Милоша Обреновића, пишући прозу, поезију и историју српских устанака.

Најбоље и најобимније дело „Србијанку” штампао је у Немачкој 1826. године, док је у Црној Гори писао трагедију „Обилић”, затим драмски покушај „Дика црногорска” и започео „Историју Црне Горе”. У Србији је прикупљао грађу за „Историју Србије 1813–1815”, коју је штампао 1836. године у Лајпцигу. У Немачкој је објавио и књигу „Тројесестарство”, а 1844. године у Србији „Тројебратство”. Преминуо је у Београду 1847. године, као секретар Попечитељства просвештенија.

Поетика родољубља

Идеја о стварању великог епоса била је присутна код Симе Милутиновића Сарајлије и док је стварао своје највеће дело – сматрао је да је српски устанак налик „тројанској војни”, те да и „Србијанка” мора бити налик „Илијади”. Стога пише хронику устанка у петнаест хиљада епских народних десетераца, градећи јединство класичне традиције и народне песме. Устанак посматра из средишта, али и поред тога нема пуно успеха с уметничким обликовањем обимне историјске грађе и зато „Србијанка” и његова драма „Дика црногорска” обилују стереотипима и фактографијом.

Ниједна од 109 епских песма у „Србијанци” не може се лепотом поредити с Вишњићевим и другим народним песмама о српским устанцима. У њима је више сувопарних војничких описа, с прецизно приказаним положајима, дужином и ширином шанчева, бројем избачених плотуна, повлачењима и наступањима, док је много мање епских слика. „Срби-

јанка” је, ипак, стекла популарност у Србији, а похвале „малом песнику из велике народне поезије и не мање буне” упутио је и Гете.

Скоро све лирске песме, драме и збирке народних песама Симе Милутиновића укоренење су, тематски и по мотивима, у устанку. Он ће у писму Гетеу забележити да је „историјска истина најплеменитија грађа у стварању љепоте”, што и примењује у књижевним делима. Основна идеја његове „Историје Србије 1813–1815” јесте да прикаже херојску борбу српског народа у романтичарском светлу и зато се у њој појављује много романескних и есејистичких елемената, углавном у дијалозима.

У прозном делу Симе Милутиновића има изузетних фрагмената, мада несрећеност грађе ствара утисак хаотичног виђења света и „незавршене грађевине”. Језик, такође замршен, обилује кованицама, које су савременици тешко разумели. Добре стране његове литературе препознају се у повременом снажном и искреном лиризму и оригиналности. Новину у српској поезији представљају ране песме Симе Милутиновића, такозване „видинске песме”, које су, заправо, наше прве романтичарске песме, писане народним језиком и стихом који је налик народној поезији. Драма „Трагедија српског господара и војда Карађорђа”, чувана у породичним архивама скор век и по, има квалитета и једно је од најбољих дела првог песника ослобођене Србије.

Књижевни историчари нису сагласни када вреднују дела Симе Милутиновића, мада нема спора око суда да је био најплоднији и најразноврснији српски писац своје генерације и подстрекач Његошевог талента. Његова појава означила је раскид с једноличном и црквеном књижевношћу тога доба. Први песник српског романтизма остаће упамћен и као учитељ Његоша, Бранка Радичевића, Ђуре Јакшића и Лазе Костића. Његош је, у знак захвалности Милутиновићу, управо њему посветио своје капитално дело „Луча Микрокозма”. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

